

La diabòlica aliança entre neoliberalisme i transhumanisme

Francesc Torralba
Filòsof i teòleg

1. La fatiga pel rendiment

És una insensatesa analitzar el transhumanisme fora del seu context cultural, econòmic i social, com si es tractés d'un objecte intel·lectual pur, aliè a la circumstància en la qual ha nascut.

Els *ismes* no són mai una casualitat de la història. Hi ha un conjunt de factors socials, econòmics, culturals i religiosos que els fan emergir i surar. En llenguatge marxista, es diria que la superestructura neix, en darrer terme, d'una infraestructura que la fa possible. Les ideologies no són una casualitat de la història, ni fruit de l'atzar. El neoluddisme, per exemple, neix com a reacció a la Revolució Industrial i a les conseqüències que va tenir per a molts obrers; el marxisme, com a reacció al liberalisme del segle XIX i a la lluita entre els burgesos i els proletaris. El transhumanisme no és una excepció: emergeix en el si d'una societat opulenta i neoliberal, hiperaccelerada i complexa, especialment preocupada pel creixement econòmic i desencantada de les darreres utopies socials i polítiques.

El filòsof coreà Byung-Chul Han (1959), una de les veus filosòfiques més innovadores que han sorgit a Alemanya en la darrera dècada,¹ ha fet una diagnosi molt acurada de la circumstància que ens ha tocat viure.² Segons ell, vivim en el que anomena *la societat del cansament* (*die Müdigkeitsgesellschaft*), un entorn que esgota les persones com

L'anomenada *societat del cansament* (Byung-Chul Han) esgota les persones com a conseqüència de la hiperacceleració de la vida quotidiana.

a conseqüència de la hiperacceleració de la vida quotidiana i de la cultura del rendiment en la qual estem immersos.

La fatiga és el resultat de l'obsessió pel rendiment. La recerca del rendiment és, a la vegada, la conseqüència d'un sistema neoliberal d'abast planetari que té com a lema principal assolir la màxima productivitat amb el mínim cost possible. El ciutadà s'explota a si mateix per assolir el màxim resultat, per obtenir el màxim rendiment del seu talent en el mínim temps possible. Si aconsegueix resultats, té èxit i notorietat social; en cas contrari, advé la frustració. Per assolir aquests béns cobejats, és capaç de sotmetre's a si mateix i als seus subordinats a un ritme de treball hipertrofiat que té com a conseqüència la fatiga.

Formem part d'una societat de l'excés i de la desmesura (de la *hybris*, en dirien els filòsofs grecs), que té com a conseqüència la fatiga, el cansament i l'esgotament mental i físic. Es parteix del supòsit que tot és possible i que si hom és capaç de domesticar la seva ment i el seu cos, de dominar-los a la perfecció i d'extreure'n tot el potencial, pot assolir els propòsits que sigui capaç d'imaginar.

En l'imaginari col·lectiu, s'espera que cada ésser humà sigui el més productiu i rendible possible. L'imperatiu del rendiment, portat a les darreres conseqüències, provoca el trencament de la persona, de les comunitats afectives i dels ritmes naturals de vida. Es tracta d'una autoexploració, d'una sobrecàrrega infringida per un mateix sobre un mateix. Escriu Byung-Chul Han: «L'home depressiu és aquell *animal laborans* que s'explota a si mateix, a saber: voluntàriament, sense coacció externa. Ell és, al mateix temps, botxí i víctima.»³

La lluita per excel·lir en el mercat i per sobreviure en la intensa i extensa hipercompetitivitat té com a conseqüència un augment de la càrrega i dels ritmes de treball. El resultat d'aquesta lògica infernal

L'imperatiu del rendiment provoca el trencament de la persona, de les comunitats i dels ritmes naturals de la vida.

és un món que es mou veloçment i que és incapaç d'escoltar. Byung-Chul Han escriu: «Sense relaxació, es perd el “do de l'escolta” i la “comunitat que escolta” desapareix.»⁴

El temps no productiu és un temps perdut, i el temps perdut està socialment censurat. Prohibit perdre el temps! «L'acceleració», escriu el filòsof coreà, «suprimeix qualsevol entretemps».⁵ Qualsevol interstici que obri la ment a la meditació, a la reflexió, a la interrogació, al que Martin Heidegger anomena *pensament meditatiu* és sistemàticament castrat.

S'accepta el temps de desconexió, però solament com a mecanisme per recarregar les piles i tornar a l'activitat. De les tres activitats humanes descrites per Aristòtil, la contemplació, l'acció i la producció, la primera ha quedat atrofiada i, en canvi, l'acció i la producció són hipertrofiades. El pensament instrumental ho envaeix tot i la conseqüència d'això és un esgotament mental i físic que només es pot resistir mitjançant la ingesta de tota mena de substàncies que permeten activar, de nou, la maquinària.

Com a conseqüència d'aquest sistema de vida, algunes activitats humanes com la contemplació o l'escolta perden la raó de ser i subsisteixen en la marginalitat. «El do de l'escolta», afirma l'autor de *La societat del cansament* (2010), «es basa justament en la capacitat d'una profunda i contemplativa atenció, a la qual l'ego hiperactiu ja no té accés».⁶

La dansa és un luxe en la societat del rendiment, però també ho és la conversa distesa, la lectura, la contemplació, la divagació, el gaudi musical, l'exercici de la filosofia. Es produeix una pèrdua de la capacitat contemplativa, cosa que té, de retruc, com a conseqüència, «la histèria i el nerviosisme de la moderna societat activa».⁷

Enfront d'aquesta tendència imposada en l'imaginari col·lectiu, el filòsof coreà ens exhorta a aprendre a mirar de nou, a escoltar de nou, a sentir de nou. Escriu Byung-Chul Han: «Aprendre a *mirar* significa

En la cultura neoliberal globalitzada, l'ésser humà ha quedat convertit en una màquina de rendiment autista.

“acostumar l’ull a mirar amb calma i paciència, a deixar que les coses s’acostin a l’ull”, és a dir, educar l’ull per a un profunda i contemplativa atenció, per a una mirada llaga i pausada. Aquest aprendre a mirar és la “*primera* ensenyança preliminar per a l’espiritualitat”.⁸

En la cultura neoliberal globalitzada, l'ésser humà ha quedat convertit en una màquina de rendiment autista. Byung-Chul Han afirma: «La societat del rendiment, com la societat activa, s’està convertint progressivament en una societat del dopatge.»⁹ El dopatge no solament circula en el món de l’esport professional i *amateur*, com veurem més avall, sinó també en l’àmbit de la universitat i en determinades feines sotmeses a un gran nivell de pressió i d’estrès.

Aquesta tendència a l’ús abusiu del fàrmac és un símptoma revelador. Per poder suportar la hiperacceleració, la sobredosi informativa i la pressió de la hipercompetitivitat, el dòping acaba essent el pa de cada dia de molts professionals que breguen en el nostre món.

«L’excés de l’augment de rendiment», escriu l’autor de *La societat del cansament*, «provoca l’infart de l’ànima».¹⁰ L’infart de l’ànima és una bella fórmula per connotar l’agonia de la vida interior, la desaparició de pràctiques tan genuïnament humanes com meditar, pensar, contemplar, fins i tot pregar.

2. El transhumanisme com a redempció

En un context d’aquesta naturalesa, el transhumanisme es planteja com la redempció, com l’antídot perfecte. L’home millorat biotecnològicament serà capaç de rendir més hores perquè haurà estat modificat, cosa que li permetrà ser més competitiu i, de retruc, incrementar els guanys. A les empreses els interessarà contractar en especial subjectes millorats biotecnològicament, perquè tindran més prestacions i seran més hàbils en la resolució de problemes complexos.

¿Millorar-nos biotecnològicament ens allibera de la societat del rendiment o ens fa rendir encara més?

Si això és així, es pot generar fàcilment una discriminació respecte a aquells que refusen el millorament biotecnològic. Senzillament quedaran fora del mercat. Per tant, és difícil de garantir la suposada llibertat (*free choice*) en la tria de la millora que vol legitimar el transhumanisme en el marc d'un sistema neoliberal globalitzat en què el que compta és el màxim rendiment amb el mínim cost possible.

Byung-Chul Han escriu: «La màquina no és capaç de parar.»¹¹ L'home-màquina estarà fet de tal manera que haurà de parar el mínim possible, que no li caldrà ni dormir, ni descansar, ni desconnectar: així serà molt més competitiu en termes de mercat. La tesi que la tecnologia alliberaria l'ésser humà del treball és simplement una fal·làcia. La tecnologia allibera d'alguns treballs feixucs, però no del treball.

La colonització tecnològica del món de la vida (*Lebenswelt*), per emprar l'expressió d'Edmund Husserl (1859-1938), no ha tingut com a conseqüència una vida més distesa i plàcida. La fatiga mental i física, l'estrès, les depressions, la buidor existencial i el sentiment de soledat són sensacions molt pròpies de les societats hipertecnològiques. La tecnologia no ens ha alliberat del treball, sinó que ens ha permès produir més veloçment i ser més competitiu.

¿Per què hauríem de creure que l'home millorat biotecnològicament tindria una vida més plàcida? ¿La incorporació de l'ordinador a la vida quotidiana ha comportat una vida més tranquil·la? ¿L'ús massiu del mòbil ha tingut com a conseqüència una vida més serena, més reposada, més pacífica?

¿No hi ha una íntima complicitat entre el transhumanisme i el neoliberalisme globalitzat? ¿No és estrany que estigui potenciat i finançat per grans corporacions de caràcter multinacional? ¿Millorar-nos biotecnològicament ens allibera de la societat del rendiment o ens fa rendir encara més?

El transhumanisme no ens allibera d'un sistema que basa el seu èxit en el creixement, en la superproducció i en l'hiperconsumisme.

El transhumanisme ens allibera tal vegada de la fatiga, però no d'un sistema que basa el seu èxit en el creixement, en la superproducció i en l'hiperconsumisme.

3. Màquines de produir

Són pròpies de la filosofia transhumanista la liquació, la dessubstantialització de la identitat personal. Si no hi ha un *datum* originari, l'ésser humà té la facultat d'esdevenir el que desitgi, perquè la naturalesa no hi oposa cap resistència. És líquida, fluida i, com el líquid, s'adapta al recipient al qual s'aboca. Des del transhumanisme, s'idolatra la tecnologia i només percep el cos com una acumulació de febleses que cal millorar o suprimir.

El transhumanisme obre la porta a una guerra tecnològica. Les empreses comercials (i els països) voldran superar-se a si mateixes per ser més competitives, i consegüentment modificaran, cada cop més, els seus clients per ser millors que els altres en una frenètica lluita per la supervivència i pel mercat, sense tenir en compte les conseqüències a llarg termini ni els excessos perjudicials.

Modificar el propi cos és atemptar contra les lleis de la naturalesa, trencar l'equilibri natural entre les espècies, sucumbir a una sobreestimació de les nostres capacitats sense tenir en compte el caos que pot generar aquest fet en un univers interdependent.

Entre els principals crítics del transhumanisme cal comptar-hi els neoluddistes.¹² Des de les tesis neoluddistes es percep el transhumanisme com un bricolatge de la vida. Modificar el nostre cos remet directament a la nostra qualitat humana. ¿És solament la capacitat de raonar el que ens fa ser humans? Per als neoluddistes, abandonar, a curt o a llarg termini, les nostres sensacions, les nostres imperfeccions i les nostres febleses faria de nosaltres una altra cosa (una màquina, un

monstre).¹³ Seria, al capdavall, abandonar la nostra qualitat d'éssers humans en nom d'una utòpica recerca de perfecció.

4. Discerniment en clau cristiana

En la declaració de la Santa Seu de l'any 2002 titulada *Comunió i servei. Les persones humanes, creades a imatge i semblança de Déu*, s'estipula que canviar la identitat genètica de l'home per produir un ésser suprahumà és radicalment immoral, argumentant que la creació d'un *sobrehome* o d'un ésser espiritual és impensable, ja que la vertadera millora solament pot venir a través de l'experiència religiosa.

El transhumanisme modificaria profundament la societat generant noves desigualtats, o, més ben dit, eixamplant encara més les desigualtats existents. Les multinacionals *high tech* veurien en el transhumanisme una increïble mina d'or i un mitjà per a oferir serveis a la població, tot creant noves necessitats fins ara inexistents i una dependència d'aquestes extensions biòniques. El poder acabaria a les mans de les persones millorades i de les empreses dedicades a elaborar-los les pròtesis o millores.

La modificació del cos només seria accessible per als més rics, la qual cosa encara faria augmentar més la fossa de desigualtat que separaria una humanitat que amb dificultat arriba a nodrir-se i una transhumanitat millorada que tindria les regnes del poder. Els crítics acusen el transhumanisme d'antidemocràtic. A la població que no pot nodrir-se, ¿què li aportarà el fet de saber que una altra part de la humanitat pot pagar-se complements artificials per a la seva vida? Això podria desembocar en una confrontació entre dos tipus d'hommes.

Des del transhumanisme es dissenya un futur en el qual el cos feble i imperfecte, l'encarnació de la finitud, no hi tindrà cabuda. El fantasma de l'home integralment remodelat i autofabricat forma part de l'imaginari d'avui i està íntimament lligat a les il·lusions generades per la modernitat. Modificar científicament un ésser humà no és, però, actuar sobre ell com un objecte, sinó destruir-ne la naturalesa i crear una altra cosa en lloc seu. Segons els crítics, cal aprendre de nou

L'ús de noves tecnologies produirà necessitats que portaran els usuaris a romandre dependents de les indústries que forniran aquests productes.

a sofrir la nostra condició, en comptes de fugir d'ella constantment: tenir fred, tenir gana, experimentar la fatiga després d'un esforç físic o intel·lectual.

Al llarg del temps, les ciències i les tecnologies, antigues i noves, han permès a l'ésser humà assolir grans fites històriques, però quan no han estat sotmeses a la consciència ètica, solidària i humana, han acabat essent destructives. El transhumanisme corre el risc de posar tot aquest millorament al servei de la guerra creant supersoldats i armes destructives implementades en les persones.

Hi ha, encara, un altre argument entre els crítics del transhumanisme: el de l'economia de la necessitat vital. L'ús de les noves tecnologies farà que neixin noves necessitats que hauran de ser satisfetes. Aquestes noves necessitats faran que els usuaris estiguin lligats a les indústries que els forneixin de productes per a satisfer-les. El perill de l'alienació biotecnològica és evident. Tot plegat pot acabar generant formes de dependència de les indústries mercantils molt més intenses que les que ara mateix observem. Vist així, ¿el transhumanisme és en realitat un moviment d'alliberament o una caiguda en l'alienació?

També hi ha qui s'ubica en un judici moderat. Des d'aquesta punt de vista, es considera que l'evolució transhumanista pot ser beneficiosa si se la controla, si s'hi posen límits, si es ponderen els avantatges i els inconvenients, i no només s'hi cerca vendre la innovació per fer diners.

Siguem francs, però. ¿És possible controlar una evolució d'aquest tipus? ¿Es pot frenar l'impuls neoliberal d'ampliar capital? ¿És viable? Doncs només a condició de preguntar-se permanentment sobre els avantatges i els inconvenients d'aquesta o d'aquella novetat i de situar el debat en el marc dels principis ètics.

També es podria imaginar un futur diferent: el d'un ésser humà que, cansat de la dependència tecnològica, desitgi, com a conseqüèn-

cia de totes aquestes modificacions, transcendir la tecnologia per retornar, de nou, a la condició humana.

Notes

1. Veg. *Topologia de la violència* (Barcelona, Herder, 2016); *La sociedad de la transparencia* (Barcelona, Herder, 2013); *La agonía del Eros* (Barcelona, Herder, 2014); *En el enjambre* (Barcelona, Herder, 2014); *Psicopolítica* (Barcelona, Herder, 2014).
2. Byung-Chul HAN, *La sociedad del cansancio* (Barcelona, Herder, 2014).
3. *Ibid.*, p. 31.
4. *Ibid.*, p. 36.
5. *Ibid.*, p. 55.
6. *Ibid.*, p. 36.
7. *Ibid.*, p. 51.
8. *Ibid.*, p. 53. Les remarques en cursiva són del filòsof coreà.
9. *Ibid.*, p. 71.
10. *Ibid.*, p. 72.
11. *Ibid.*, p. 55.
12. El terme *neoluddisme* es creu que prové d'un jove anomenat Ned Ludd (que podria ser un pseudònim), que davant el descontentament per les males condicions laborals va cremar telers al principi del segle XIX. Inlluïts per Ned, els obrers van començar un moviment anomenat *luddisme*, que tenia com a finalitat destruir les màquines que els robaven els llocs de feina.
13. El neoluddisme promou frenar el desenvolupament de les noves tecnologies. Prescriu un estil de vida que abandona les tecnologies i promou un retorn a la naturalesa. En comptes del capitalisme industrial, el neoluddisme prescriu comunitats agrícoles a petita escala com les dels *amish*. El neoluddisme nega la capacitat de qualsevol mena de tecnologia de resoldre els problemes actuals, com per exemple la degradació del medi ambient, la guerra nuclear o les armes biològiques. S'oposa a l'antropocentrisme, a la globalització i al capitalisme. Les dues figures fundadores del neoluddisme són Chellis Glendinning i Kirkpatrick Sale.